

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

HACI BEKTAŞ VELÎ

Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Yaz
Summer 2004/30

ŞEYH İBRAHİM OCAĞI'NIN TALİBİ OLAN OYMAK VE OBALARIN TARİHİ

Hamza AKSÜT

ÖZET

Bu yazıda, Şeyh İbrahim Ocağının talibi olan oymak ve obaların sosyal ve coğrafi kökenleri sunulacaktır. Ayrıca; Ocağın merkezi olan Malatya'nın Hekimhan ilçesinin Merzirme (yeni adı Ballıkaya) köyünün tarihine yer verilecektir. Büyük bir tartışma konusu olan ocak kurucusunun kimliği ve ocağın hiyerarşik konumu bu yazının kapsamı dışındadır.

ABSTRACT

In this article, social and geographical origins of scouts and group of nomads, demanding to be family of Sheikh Ibrahim, will be presented. Moreover, the history of Merzirme, a vilage of Hekimhan, (recently named Ballıkaya) district of Malatya, the center of family, will be dealt with. The identity of the family founder and family's hierarchical status, which are great argument subjects, are out of scope in this article.

Anahtar Kelimeler: Şeyh İbrahim, Salmanlı, Demirci, Çanakçı, Dedeşli, Evcı, İlmin, Geygel, Merzirme

Key Words: Sheikh İbrahim, Salmanlı, Demirci, Çanakçı, Dedeşli, Evcı, İlmin, Geygel Merzirme

Giriş

Şeyh İbrahim, üyeleri ve talipleri Anadolu'nun birçok yerine dağılmış bir ocak olduğundan titizlikle araştırılması gereken bir yapıya sahiptir. Ocağın bu dağılımı, bizi ayrıntılarda bazı yanlışlıklara düşürebilir. Özellikle ocağa bağlı köylerin listesinde bazı yanlışların olabileceğini peşin olarak kabullenmek gerekir. Bu yanlış bizim değil, kaynak kişilerin tutumunun bir sonucu olacaktır. Buna karşın biz yine de ocağa bağlı olarak sunulan, ancak ocağa bağlı olmayan köy sayısının birkaç tane fazla olmadığını düşünüyoruz. Asıl belirtmemiz gereken, ocağa bağlı olup da saptayamadığımız köylerdir ki, bu köylerin sayısı fazla olabilir.

Bu yazının konusu, Şeyh İbrahim Ocağına bağlı topluluklarla sınırlıdır. Dolayısıyla, ocak kurucusunun kimliği bu yazının kapsamı dışındadır. Ocağın dede ocakları hiyerarşisindeki konumu, yani, pir-mürşit yapılanması ve Safevilerle kurumsal ilgisi olup olmadığı da kapsam dışındadır.

1- Ocağa Bağlı Yerleşimler

Ocak üyelerinden derlenen bilgilere göre ocağa bağlı yerleşimler şunlardır:

Malatya-Hekimhan'da: Kozdere, Üğürçük, Çanakpınar, Karaköcek(bir bölümü), Mihail, Köylü, Merzirme, İğdir, Saz(bir sülâle)

Malatya-Arguvan'da: Aşağı Sülmenli, Yukarı Sülmenli(bir bölümü), İsaköy(bir bölümü), Kızık, Eymür, Akviran, Asar(bir bölümü)

Malatya-Yazıhan'da: Fethiye kasabası(bir bölümü), Eğribük(bir bölümü),¹ Çermige (bir bölümü)

Malatya-Doğanşehir'de: Karaterzi²

Malatya-Arapkir'de: Gebük, Eynir, Çiğnir, Semeyi

Malatya-Kuluncak'ta: Alvar, Başören, Bicir köylerinin çok az bir bölümü

Sivas-Kangal'da: Mamaş, Sinekli, Hamal, Yellüce,³ Karanlık, Bulak, Yortan⁴ köylerinin bir bölümü

İçel'de: Yenice, Kefeli

Denizli'de: Dereköy, Dereçiftlik

Aydın'da: Sarıcaova⁵

Maraş'ın ve Manisa-Akhisar'ın bazı köyleri⁶

Merzirme kökenli bir dedenin⁷ verdiği bilgiye göre Amasya'nın Küçük Kızılca, Kalfalı, Geygel köylerinde ocağın talipleri vardır.

Aynı kaynağa göre Pazarcık'taki Demirciler adlı topluluk ve Geygel köyü Şeyh İbrahim Ocağının talibidir. Demirciler, Yozgat ve Çorum yöresindeki Salmanlı topluluğunun bir koludur. Aşağıda bu topluluklar hakkında bilgi sunulacaktır.

Kangal'ın Hamal köyündeki Merzirme kökenli bir ocak üyesinin verdiği bilgiye göre ocak üyeleri, Gaziantep, Kilis, Oğuzeli, Pazarcık, Maraş ve Suriye'ye de görüme giderdi.⁸

Çorum'daki bir ocak üyesinin verdiği bilgiye göre, Çorum'daki Körkü, Kamışlı, Evcı-yeni-kışla, Dedeşli, Çanakçı, İmat, Çağşak, Elemen, Dereköy, Yeniköy, Hacı-bey, Ferhatlı, Zekerhacı (Şekerhacı); Yozgat'ta Darıcı; Amasya'da Halifeli; Tokat'ta Ballıdere, Eskişehir'de Kayapınar köyleri Şeyh İbrahim Ocağının talibidir.⁹ Yıldızeli'nin Ergele (yeni adı Doğanlı) köyünde ocağın hem talipleri hem de üyeleri olduğu söylenmektedir.¹⁰

Ocağın Asıl Adı Şah İbrahim Değil, Şeyh İbrahim'dir.

Konumuz olan Dede ocağı, son yıllarda Şah İbrahim olarak telâffuz ediliyorsa da ocağın geleneksel adı, Şeyh İbrahim'dir. Şeyh, dede ocaklarının tarih sahnesine çıktığı coğrafyanın adı olan Cezire'deki¹¹ Türkmenlerin komşu Arap aşiretlerinden aldığı bir sözcüktür. Türkmenlerde boy ve oymak başkanına boy beyi ya da Araplardaki gibi şeyh denirdi. Yani, şeyh sözcüğü yalnızca dinsel bir unvan değil, göçebe birimin başkanının da unvanıydı.¹² Nitekim, aşağıda görüleceği gibi Şeyh İbrahim Ocağı üyelerinin birçoğu yüzyıllarca ağa olarak nitelenmiştir.

Ocak üyelerinin Hacı Bektaş Ocağından aldığı icazetnamelerde de şeyh sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. 1894 tarihli icazetnamede, "Şeyh İbrahim Veli evlâdından Gazi oğlu Bende Ağa'nın oğlu Musa Dede" ibaresi kullanılmıştır. 1742 tarihini taşıyan bir belgede ise "Şeyh İbrahim Sultan evlâdından Murteza Halife ve Veli Halife" ibaresi yer almaktadır.¹³

Şeyh adı taşıyan ocak yalnızca Şeyh İbrahim değildir. Örneğin, Örneğin, Şeyh Şazeli böyle bir ocaktır. Şeyh Çoban, Şeyh Beyazı Veli gibi ocaklar da şeyh adı taşımaktadır.

Konumuz olan ocağın asıl adının Şeyh İbrahim olmasına karşın biz, metinde kaynak kişilerin nitelemesine bağlı kalmak kaygısıyla Şah İbrahim adını da kullandık.

2- Merzirme Köyünün Tarihi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ocağın merkezi, Malatya'nın Hekimhan ilçesinin Merzirme (yeni adı Ballıkaya) köyüdür. Anadolu'nun dört bir yanına dağılmış olan ocak üyelerinin tümü Merzirme köyü kökenlidir. Dedelerin bu köye ne zaman ve nereden geldiği konusunda çeşitli söylentiler vardır:

a- Merzirme köyüne ilkönce üç dede gelmiştir ve bunlar görev bölümü yapmıştır. Şıhı Dede, hastaları, özellikle felçli hastaları iyileştirmeyi; Şah Veli Dede, pirlilik hakkı toplamayı; Cura Dede ise görgüyü üslenmiştir. Bunların geliş yeri İsfahan ve Erdebil'dir.

Bunlardan Cura, Dede Garkın Ocağı ad vurma geleneğinde de yer alan adlandır. Örneğin; 1822 ve 1823 tarihli iki belgede "Dede Garkın evlâdından Cura Mehmed Baba" ve "Seyyid Şeyh Cafer Dede bin Cura Dede" ifadeleri yer almaktadır.¹⁴

b- Ocak üyelerinden Başağa, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Keskin¹⁵'den Merzirme'ye gelip yerleşmiştir. Başağa'nın üç oğlu olmuştur: Ali Ağa, Abidin Ağa, İbşir Ağa¹⁶. Dedelerin ağa olarak nitelenmesi, Dede Garkın Ocağı üyelerinde de rastladığımız bir durumdur.¹⁷ Çorum'daki Şeyh İbrahim Ocağı üyelerinin büyük bir bölümü de ağa olarak nitelenmektedir. Keskin'den gelen dedelerden önce de köyde dedeler vardı.

c- Merzirme köyünden başka bir kaynak kişiye göre, Şah İbrahim, Şah Veli'dir. Şah Veli, Erdebil'den Elazığ'ın Sün köyüne gelmiş, buradan da Arguvan'ın Eymir köyüne gelmiştir. Daha sonra Hekimhan'ın Kozdere köyüne gelen Şah Veli, sonunda, kendisine bağlı üç beş talibin bulunduğu Merzirme köyüne gelip yerleşmiştir. Yedi kez Kerbela'ya gitmiş, Kerbela'ya son gidişinde oğlu Şah Hüseyinle vedalaşarak pabucunu ve asasını bırakmış ve bir daha Merzirme'ye gelmemiştir.¹⁸

ç- Arguvan köylerinden Yukarı Sülmenli'de, Şeyh İbrahim Ocağı dedelerinin soyuna Şihli denmektedir. Resmî kayıtlarda Şeyhlü olarak adı geçen Şihli, Bozulus Türkmenleri arasında yer alan etkin bir topluluktur.¹⁹ Bunların ilk yurdu, Bismil'deki *Şeyhlu-i Büzürk* ve *Şeyhlu-i Küçük* köyleriydi.²⁰ Şeyhlü'nün bir kolu Safevi Devletinin kuruluşunda yer aldı. Çaldıran savaşında ölen korucubaşı Sarı Pire ile kardeşi Mentеше Sultan, Şeyhlü'dendi.²¹ Şeyhlü'nün bir kolu sonraki yüzyıllarda Keskin yöresindeki Bozulus mandesi içinde yer aldı. Bunlar, Çaşnigir köprüsü yakınlarında ve Aksaray'da kışlıyor, Erciyes dağında yaylıyordu.²² Obanın bir kolu ise Yeni-İl Türkmenleri arasındaydı.

Merzirme köyüne Keskin'den geldiği söylenen dede grubu Keskin'deki bu Şeyhlilerden olabilir. Tüm bu bilgilere karşın Şihli adı, köye ilk olarak gelen üç dededen biri olduğu söylenen Şihli Dede ile de ilgili olabilir.

d- Merzirme köyüne gelen ilk dede Şah Veli'dir. Şah Veli, talipleriyle birlikte Horasan'dan gelmiştir²³ ve yedi oğlu olmuştur.

e- Şah İbrahim Veli, XIV. yüzyılda Çorum ve Yozgat üzerinden Merzirme'ye gelmiştir. Çorum'da bir ölüyü diriltmiştir. Çorum ve Yozgat'ta talip edinerek beraberinde getirdiği Karadirek'i, Merzirme'ye dikmiştir. Erdebil'in bağlantısı olan Karadirek tekkesini kurmuştur. Orada bulunan yedi Türkmen topluluğunu talip edinmiştir. Bunlar Sülukoğulları, Küroğulları gibi topluluklardır. Şah İbrahim Veli bir müddet sonra tekrar Erdebil'e gitmiştir.

f- Şah Veli Dede, oğlu Şah Hüseyin²⁴ ile Merzirme'ye gelmiştir. Erdebil'e yedi kez gidip gelmiştir. Son gidişinde oğlu Şah Hüseyin'i Merzirme'de bırakmıştır. Şah

İbrahim'in Yaylası'na birkaç topluluk yerleşmiştir. Bunlar, on sekizinci yüzyılda Keskin'den Mezirme'ye gelen taliplerdir.

g- Mezirme'ye ilk gelen dede grubu Ceneferlerdir. Bunlar, talipleriyle birlikte Horasan'dan gelmiştir.

Görüldüğü gibi, dedelerin Mezirme'yi yurt tutmasının ayrıntıları hakkındaki söylentiler birbiriyle uyumlu değildir. Ancak, bunların tümünde ortak olan eren Şah Veli'dir. Bu söylentilerin tarihsel gerçekle ne ölçüde uyumlu olduğu, bu yazının kapsamı dışında olduğundan konuyla ilgili yorumu başka bir yazıda ele alacağız.

Mezirme köyünde talipler de vardır. Taliplerin bir bölümü Salmanlı oymağındandır.

Konunun burasında on altıncı yüzyıl tahrir kayıtlarında Mezirme köyüne bakmak yararlı olacaktır. Söz konusu yüzyılda Mezirme, Arguvan nahiyesinde yer alan bir köydü. 1520 ve 1530 yazımlarında köyün vergi nüfusu, 10 hane + 1 mücerred = 11 idi. 1547 yazımında nüfus, 15 hane + 4 mücerred = 19 idi.²⁵ 1560 yılında bu sayı, 21 hane + 16 mücerred = 37 idi.

1560 yılı tahrir kaydına göre Mezirme köyündeki vergi nüfusunun ad listesi şöyledir:

- Arab oğlu Mustafa, Mustafa'nın oğlu Sıddık
- Arab oğlu Mehmed
- Arab oğlu Seydi Ahmed
- Arab'ın oğulları Ali ve Ahmed
- Ali'nin oğulları Tanrıverdi, Hasan, İbrahim, Kadıverdi, Hüseyin Kulu ve Emir Kulu
- İbrahim oğlu Halil
- Halil oğlu Yol Kulu
- Mustafa'nın oğulları İsmail ve Şah Kulu
- Kemal oğlu İsmail
- Mustafa oğlu Hacı Kara
- Seydi oğlu İmam Kulu
- Ahmed'in oğulları Cüneyd, Veli ve Cüneyd
- Hasan oğlu Dursun, Ali-...
- İbrahim oğlu İmirze

Ahmed oğlu Hızır
Seydi Ahmed oğlu Resul
Köse oğlu Mehmed ve Maksud
Köse oğlu Hüseyin ve Hüseyin'in oğlu Mustafa
İş Timur oğlu ?..
Musa'nın oğulları Nefis Kulu ve Mahmud
Yusuf'un oğulları Hüseyin-?.. ve Kulu²⁶

Listedeki adlardan en dikkat çekici olanı Arab'dır. Çorum'daki ocak üyelerinin düzenlediği şecerede bu ada üç kere rastlanmaktadır²⁷. Başka bir ilginç ad, Cüneyd'dir. Ahmed adlı bir Merzirmeli, üç oğlundan ikisine Cüneyd adını vermiştir. Bilindiği gibi, Şeyh Cüneyd, Safevi ailesindedir ve Anadolu'ya gelen ilk Safevi'dir.²⁸

On altıncı yüzyılda Merzirme köyü ve çevresinde ilginç mezra (ekinlik) adları vardı. Bunlardan biri, Arap Viranı idi.²⁹ Araplı adlı bir oba, Yeni-İl Türkmenleri içindeki Beğdili boyundandı. Bu oba, Kangal'ın Yellüce köyünde yaylıyordu.³⁰ Ad listesinde bu obanın adını taşıyan kişilerin yer alması dikkat çekicidir. Öteki mezra (ekinlik) adları, Etek, Alhoş, Toluca, Karacaören, Venk, Kilisecik, Gedik-Ardı, Ulupınar, Bakırlıca, Pökürce, Sarı Damı, Alın Pınarı, Gedüğe, Ziyaret ve Çeki idi³¹. Bunlardan Çeki, koni biçiminde bir dağ-ziyarettir.

Merzirme köyündeki başka bir yer adı Yazır'dır. Bilindiği gibi Yazır, 24 Oğuz boyundan biridir. Köydeki Küroğlu, Bıyıkoğlu, Gilikoğlu, Ekmekyemez gibi yer adları da incelemeye değer. Küroğlu, ocağın taliplerinden bir topluluk olarak anlatılmaktadır. Bıyık obası, Yeni-İl'de Yukarı ve Aşağı Bıyık adlı iki yerde yurt tutmuştu³². Bu yerleşimler, Malatya'nın Kuluncak ilçesi yöresindeydi. Ekmek-yemez; Bozok'taki Peynir-yemez, Bal-yemez gibi obaları³³ anımsatmaktadır.

Merzirme köyünün kuzeyinde yer alan Sırakaya'nın bir parçasına Pir Sultan denmektedir. Bu adı, ünlü halk ozanı Pir Sultan'ın, Şeyh İbrahim talibi olduğu biçiminde yorumlama eğilimi göze çarpmaktadır. Ne var ki, bu adın, dedelerden birinin Pir Sultan'ı düşünde görmesiyle oluştuğu yaygın bir söylentidir.

Merzirme'deki en ünlü ziyaret Karadirek'tir. Anlatıldığına göre Şeyh İbrahim Veli esasını buraya bırakmıştır. Ayrıca, Şeyh İbrahim Veli'nin hırkası ve pabucunun teki buradadır. Dedelere göre Karadirek, Şeyh İbrahim Veli'nin kendisi ya da simgesidir. Karadirek, son yıllarda onarılmış, modern bir yapıya kavuşmuştur.

Köydeki başka bir ziyaret, Vayloğ Dede'dir. Vayloğ Dede'nin asıl adı Mustafa, soyadı Tuna'dır. Söylentiye göre, türküleri "Vay loğ" diye başlayarak söylediği için adı Vayloğ kalmıştır. Vayloğ, yörede yaygın bir ad hâline gelmiştir. Doğan çocuklara Vayloğ adı vurulmakta, ancak, resmî ad olarak Mustafa kullanılmaktadır. Vayloğ Dede için son yıllarda bir türbe yapılmıştır. Türbedeki yazıya göre doğum tarihi 1311 (1895), ölüm tarihi 1971'dir. Baba adı Murtaza, ana adı İnsaf'tır. Cenefer Dede'nin soyundan olduğu söylenmektedir.³⁴

Merzirme'deki en eski ziyaretlerden biri Karayusuf'tur. Burayı uğrak(felç) hastaları ziyaret eder.

3- Ocağa Bağlı Bazı Toplulukların Tarihi

Bir ocağın tarihini araştırırken, ocağın talip topluluklarının tarihini de kesinlikle araştırmak gerekir. Çünkü; boy, oymak, oba biçiminde karşımıza çıkan talip topluluklarla dedeler aynı ortamda hareket etmektedir. Bilim kamuoyunun son yıllarda benimsediğinin tersine, gerek kurucu erenler, gerekse dedeler marjinal kişiler değildir. Yani bu kişiler, üyesi olduğu ya da sorumluluğunu üstlendiği bu birimlerin dışına çıkarak Kalenderiler, Vefailer, Haydariler gibi köy köy ya da kent kent rastgele gezen insanlar değildir. Dedelerin bu topluluklardaki görevi hukuk uygulayıcılığı ve dinsel rehberliktir. Yerleşik göçebelikte oluşan bu yapı, köylülüğe geçişte de büyük oranda korunmuş ve günümüze ulaşmıştır ki; bu çok ilginçtir.

Bu saptamadan hareketle bu bölümde, ocağa bağlı topluluklardan bazılarının sosyal ve coğrafi kökenlerini inceleyeceğiz. Kuşkusuz, ocağa bağlı topluluklar bunlarla sınırlı değildir. Ancak, biz bunların içinden en ünlülerini izleyerek ocağın sosyal ve coğrafi kökeni ile bu toplulukların kökeninin uyumunu sorgulayacağız.

a- Selmanlı / Salmanlı

Ocağın en büyük talip grubu olan Selmanlı oymağı Nusaybin kökenlidir. Selmanlılar günümüzde Kahramanmaraş, Yozgat, Çorum, Sivas ve Malatya yörelerindedir. Kahramanmaraş'taki Demirciler, Salmanlı oymağındandır. Salmanlılar, Bozok'ta geniş bir alanda yurt tutmuştur. Yozgat'ın ve Çorum'un birer nahiyesi Selmanlı adını taşımaktadır. Yozgat'taki Karayakup köyü, Çorum'un Sungurlu ilçesinin Kamışlı, Çukurluköy ve Körkü köyleri Salmanlı topluluğundandır.³⁵

Sivas'ın Kangal ilçesinde de hatırı sayılır bir Selmanlı nüfusunun barındığı anlaşılmaktadır. Yakın zamana kadar Kangal'daki Şeyh İbrahim Ocağı dedeleri Çorum'un köylerine görüme gitmekteydi.³⁶

Malatya'daki Selmanlı köyleri şunlardır: Arapkir'de, Semeyi (Boğazlı), Gebük; Hekimhan'da Merzirme, Kozdere; Yazıhan'da Asar.³⁷ Bunlardan başka, Tarsus'un Bağlarbaşı, Mersin'in Dalakdere halkı da Selmanlıdandır.³⁸

Selmanlı oymağından olan bir ozanın deyişinin konusu, Merzirme'ye ilk gelen dede olduğu söylenen Şah Veli'yi imdada çağırmasıdır. Şah Veli Dede ve talipleri Horasan'dan gelirken kabile başkanı Tozanlıoğlu adlı birisiymiş. Tozanlıoğlu'nun kundakta bir oğlu varmış. Bebek, katarın en gerisinde ve bir devenin üzerindeki çadırdaymış. Deveyi de Tozanlıoğlu'nun karısı çekiyormuş. Deve bir uçurumdan yuvarlanmış. Kadın ağlamaya başlamış. Tozanlıoğlu kafilenin bir sonunu bir önünü denetliyormuş. Biricik oğlunun düştüğü durumu görünce Şah Veli Dede'yi imdada çağırması:

Gurbet elde bir hâl geldi başıma
Gel bize yetigör Şah Veli Dede'm
Kimim yok kimsem yok sora hatırım
Gel bize yetigör Şah Veli Dede'm
Şah Veli Dede'min Ballı Kayası³⁹
Katarı düzülmüş türlü mayası
Kerbela'da yatan kerem ağası
Gel bize yetigör Şah Veli Dede'm
Yaz gününe konar Değirmioba
Sahil ellerinde kalmazım tövbe
Güllüce dağında⁴⁰ Şah Kulu Baba
Gel bize yetigör Şah Veli Dedem
Yen içinde sürün yolun doğrusun
İçinizde koman surat uğrusun
Sen ezelden Şah İbrahim oğlusun
Gel bize yetigör Şah Veli Dede'm
Yükseğine çıkıp öttüğüm gibi
Çağırın kullara yettiğin gibi
El-aman diyenler(e) el attığı(n) gibi
Gel bize yetigör Şah Veli Dede'm
Bize de Selmanlı(oğlu) derler ezelde
Garip başa bir hâl geldi bu demde
Akdağ'ı, Tocahtdere'yi⁴¹ dolaş da
Gel bize yetigör Şah Veli Dede'm

Bu yakarış üzerine Şah Veli Dede, imdada yetişiyor. Devenin yuvarlandığı yere inen Selmanlılar, çocuğun sapsağlam olduğunu görüyorlar. Bu şiirin farklı öyküleri de vardır. Mersin'deki Salmanlılarca üretildiği söylenmektedir. Şiirde adı geçen Değirmioba köyü Mersin'dedir ve halkı Alevi'dir.

Salmanlı topluluğu, on altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Maraş, Sivas ve Bozok (Çorum, Yozgat, Sivas'ın bir bölümü) yörelerinde göçebe olarak yaşamaktadır. Selmanlıların, Malatya, Menemen gibi yörelerde ise yerleşik olduğu görülmektedir. Bu kayıtlarda Salmanlı'nın Alevi olduğuna ilişkin ifadeler rastlanmaktadır. Örneğin; 1592 yılında Malatya Beğine ve ilgili kadılara yazılan bir emirde şöyle deniyor:

"... taife-i Türkman'dan Selmanlı nam kabile bir yerden (beriyyeden) yaylağa ve yaylaktan beriyyeye gittiklerinde malikanesine mutasarrıf olduğumuz Beksemre nam karyeye geldiklerinde reyanın mal ve erzakların garet ve bazılarını katlden hali değıllerdir deyu şekva eylediklerinden etrafı karyelerden gelen cemm-i gafir, taife-i mezbure içün refizilerdir, sebb-i Çar-ı yar-ı güzün edip ehl-i sünnete ve ce-maate adavet ve ihanetleri mukarrerdir deyu şehadet eylemekle bu babda her biriniz müstakilen mukayyed olup göresiz arz olunduğu gibi ise mezburları buldurup üzerlerine sabit olan hukuku hükmedip alıverdikten sonra şer ile haklarından gelesiz. 7 şevval 1003 (1592)⁴²

Bu Selmanlılar, Sivas'ın Kangal yöresindeki Alacahan'da yaylayan Selmanlılar olmalıdır. Çünkü, 1723 yılında tutulan bir kayıta, Selmanlı'nın eskiden beri Alacahan yöresinde dolaştığı belirtilmektedir.⁴³

Selmanlı'nın bir bölümü, on altıncı yüzyılda Maraş'ın Zamantı kazasının (Kayseri'nin Pınarbaşı yöresi) Kalelüce köyünde kışlıyor ve tarımla uğraşıyordu. Ayrıca; Güvercinlik kazasında⁴⁴ Selmen Deresi adlı bir ekinlik vardı. Burası, Selmanlıların günümüzdeki yurdundadır.⁴⁵

Başka bir kayıta Selmanlı'nın, Maraş Türkmenlerine tâbi olduğu yazılıdır. Bu Selmanlılar, Besni kazasındaki Çekçek köyünde kışlamaktaydı.⁴⁶ Bu köyün adı, hem Nusaybin'deki Çağçağ suyunu, hem de Çorum'daki Çağsak köyünü anımsatması yönüyle dikkat çekicidir.

Selmanlı topluluğunun büyük bir bölümü ise on altıncı yüzyılda Bozok'ta yurt tutmuştu ve bir nahiyeye ad vermişti. Burası, Yozgat'ın batısında bugün de Selmanlı adını taşıyan yöredir.⁴⁷ Aşağı Kanak nahiyesine bağlı Kırk Pınar ve Karaca Viran; Delüce Özü nahiyesine bağlı Cecelü, Körpelü; Selmanlı nahiyesine bağlı Kara Yakublu gibi köyler Selmanlı'nın yurtlarıydı.⁴⁸

Bunlardan Kara Yakublu obası özellikle dikkat çekicidir. Kara Yakub, Mardin'in Duraclu nahiyesinde, yani Nusaybin yöresinde bir köy adıydı. Yeri tam olarak saptanamayan Kara Yakub köyü, Suriye topraklarında kalmış olmalıdır.⁴⁹ Bozok defterinde, Yakublu'nun, Selmanlı obalarından olduğu ayrıca kaydedilmiştir. Ayrıca; Mardin'in güneyindeki Dinabi nahiyesinde Yakub obasının kalıntısı olan Yakub Viranı ve Kızıl Yakub köyleri vardı.⁵⁰ Yozgat'taki Karayakup köyü ve Yıldızeli ilçesindeki Yakupköy köyü⁵¹ bu obanın kalıntıları olmalıdır.

1696 yılında Mamalu oymağının iskânı için Sorgun'da düzenlenen bir tutanakta oymağa bağlı Salman Fakılı adlı bir oba yer almaktadır ki; bu oba Salmanlı'nın bir kolu olmalıdır.⁵² Selman Fakılı'nın perakendeleri (obadan kopmuş aileler) de aynı yere iskân edildi. Selman Fakılı ve perakendeleri, öteki obalarla birlikte iskândan kaçtıysa da bir süre sonra yakalanarak iskâna razı oldular. Salmanlı obalarından Yakublu da aynı işleme tâbi tutuldu.⁵³

Salmanlı'nın Nusaybin'de kendi adını bıraktığı yerler ise Selman (Til Arus-Gelin Tepesi yakınında) ve Yenice'nin yanındaki Süleyman Hacı / Selman Hacı idi.⁵⁴

Bozok'taki Emlak yöresinin Mescit köyünde günümüzde Salman Baba adlı bir yatır vardır.⁵⁵ Ayrıca; Divriği'deki Kara Yakub türbesi bu obanın adını taşımaktadır. Türbe, Erşün ile Odur köyleri arasında olup çevredeki Alevi köylerin ziyaret yeridir.⁵⁶

Salmanlı topluluğunun Menemen yöresinde de izine rastlanmaktadır. 1575 yılına ait bir kayıta Salmanlı köyü yer almaktadır.⁵⁷ Köyün Saruhanlı döneminde de (on dördüncü yüzyılda) var olduğu ileri sürülmektedir.⁵⁸ Orta dönem Osmanlı kaynaklarında Danişmendli Türkmenlerinden Süleymanlı topluluğunun (Salmanlı olarak da okunabilir.) Gördük ve Demirci kazaları ile Aydın'ın Tire kazasında iskân edildiği kayıtlıdır.⁵⁹ Osmanlı döneminde Salmanlı köyünde yaya askerler ve yamaklar barınmaktadır. Köyde günümüzde yedi sülâle yaşamaktadır ve bunların çok eskiden beri burada yerleşik olduğu söylenmektedir. Sülâlelerden Solaklı⁶⁰ ünlü bir Alevi obasının adını taşımakla birlikte, bu adın kökeni, Osmanlı döneminde geri hizmet erbabının bir kolu da olabilir.⁶¹

Menemen'deki bu köyün Nusaybin kökenli Salmanlılarca kurulduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü; aynı yörede Selmanlı'nın Kara Yakub obasınca kurulan Kara Yakub köyü vardı. Bu köy, 1530 yılında 30 vergi nüfusluydu.⁶²

Devlet, Selmanlıyı, Kangal'ın güneydoğusundaki Alacahan'a yerleştirmek için 1729 yılında karar çıkarmış; ancak bu karar, ilgili mutasarrıfın iltiması nedeniyle uygulanmamıştır.⁶³ (Bu konunun ayrıntısını aşağıda Dedeşli bölümünde sunacağız.)

Bir başka Osmanlı kaydına göre Salmanlı topluluğu Mamalu Türkmenlerindedir ve Bozok sancağının Kocalı kazasına iskân edilmiştir. Bazı kayıtlarda ise, Salmanlı Avşarı'ndan söz edilmektedir.⁶⁴ Bu ifadeye bakarak Salmanlı'nın, Avşar obalarından olup olmadığı hakkında bir fikir yürütmek, doğru değildir. Çünkü bunlar, Salmanlı nahiyesindeki Avşarlar olabilir.

Selman'ın bir obası, Diyarbekir eyaletindeki olup Bozulus Türkmenlerindedir. Bilindiği gibi, Diyarbekir eyaleti, Nusaybin'i de kapsamaktaydı.⁶⁵ Selman adlı bir başka yerleşim, Savur yöresindeki Bırazi nahiyesindeydi.⁶⁶ Bozulus Türkmenleri içinde Süleyman / Selman Hacılı adlı bir oba daha vardı ki; bu oba kuşkusuz, Selmanlı'nın bir koluydu. 1540 yılında 151 hane ve 20 mücerred nüfusa sahip olan oba, Urfa kazasındaki Sanducak köyü ve Cullab nahiyesindeki Diğer Akviran köylerini kurmuştu. Obanın bir bölümü ise on yedinci yüzyıl sonlarında Karaman'a gitmiş, burada yerleşik yaşama geçmiştir. Bunlar zaman zaman Rakka'ya sürgünle tehdit edilmiştir.⁶⁷

Salman Deresi adını taşıyan bir yer Tunceli'nin Hozat yöresindedir. Cemal Abdal Ocağının üyeleri bir zamanlar bu yörede oturmuştur.⁶⁸

Ocağa bağlı köylerden Arguvan'ın Yukarı ve Aşağı Sülmenli köylerinin Salmanlı topluluğuyla ilgisi olmalıdır. Tahrirde bu köyler, "Selman-ı Ülya" ve "Selman-ı Süfla" olarak kayıtlıdır. 1560 tahririnde Selman-ı Ülya köyü 39, Selman-ı Süfla köyü ise 61 vergi nüfusluydu.⁶⁹ Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu iki köyde ocağın üyeleri ve talipleri vardır.

Kısacası, Pazarcık, Yozgat, Çorum, Sivas ve Malatya yörelerindeki Salmanlı topluluğu, Nusaybin kökenlidir ve bu topluluğun adı Nusaybin'deki Selman Pak türbesiyle⁷⁰ ilgilidir. Salmanlılar, Nusaybin yöresinden hareketlenerek Malatya ve Maraş'a geçmiş, daha sonra, bunlardan ayrılan gruplar, Malatya, Maraş, Sivas, Yozgat, Menemen ve Çorum'a yerleşmiştir.

Selmanlı'nın Nusaybin kökenli olması bir rastlantı değildir. Nusaybin, on ikinci yüzyılda birçok Alevi ziyaretin ve türbenin bulunduğu bir yerdi. Ebu'l Hasan Ali bin Ebu Bekr al-Herevi (ölümü 1215) adlı bir gezginin, 1173-1192 yılları arasında gezdiği yerler hakkında yazdığı El-Ziyara adlı yapıta göre Nusaybin'deki türbe ve ziyaretlerden bazıları şunlardır:

Nisibin şehrinde kendine ait hikâyesi bulunan çiğde ağacı ile Ali bin Ebi Talib'in (Hz. Ali'nin) makamı,

Babu'r Rum'daki (Rum Kapısındaki) mescitte Ali bin Ebi Talib'in elinin izi,
Zeynel Abidin mescidi,⁷¹

Okçular çarşısında, esirlerin (Kerbela'da esir alınan Hz. Ali'nin kızı ve Hz. Hüseyin'in bacası Zeynep, İmam Zeynel Abidin ve aile bireyleri) Şam'a götürülüşü esnasında Hüseyin'in başının asıldığı yer olduğu söylenen Meşhedur-Re's (Baş Ziyaret),

Hüseyin'in kellesinin kanından bir damlanın düştüğü yer olan Meşhedü'n Nukte.⁷²

Nusaybin'de günümüze ulaşmış bir Selman Pak Türbesi vardır. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Turaçlı nahiyesinde Selman Pak adlı bir yerleşim vardı.⁷³ Turaçlı nahiyesi, Nusaybin ve yöresini kapsamaktadır. Adı geçen yerleşim, şimdiki Selman Pak Türbesinin bulunduğu yer olmalıdır. Nusaybin'de türbesi bulunan Selman-ı Pak'ın,⁷⁴ Anadolu Aleviliğinde özel bir yeri vardır. Örneğin; on beşinci yüzyılda yazılan ve Anadolu Alevilerince en çok okunan kitaplardan olan Faziletname'de, Selman-ı Pak'a bir bölüm ayrılmıştır.⁷⁵ Ayrıca; Selman-ı Pak, on yedi kemerbestendir,⁷⁶ ve cemde süpürgecidir. Irak'ta, Salman Pak adlı bir bölge vardır.⁷⁷

b- Bir Salmanlı Obası Olan Demirci

Demirci, Salmanlının obasıdır. Örneğin; Pazarcık yöresindeki Demircilerin, Çorum'daki Salmanlı topluluğundan kopma olduğu söylenmektedir. Demircilerin dede ocağı, Şeyh İbrahim'dir.

Anlatılanlara göre, Selmanlı'nın Demirciler kolu Horasan'dan Cenefer Dede ile gelmiştir. Demirciler, Cenefer Dede'nin talibidir. Cenefer, merak konusu bir ad olmakla birlikte, Baraklardaki Delfer'i çağrıştırmaktadır.⁷⁸ Cenefer'in doğuşta takılan bir ad olmayıp sosyal bir ad olduğunu düşünmek gerekir. Ceneferlerin eskiden beri Merzirme'de olduğu söylenmektedir.

Demirciler, Safevilerde, Dulkadirli grubunda yer alan oymaklardandır. Şah Abbas zamanında Fars beylerbeyi Bünyad Beğ bu obadandı.⁷⁹

On altıncı yüzyılda Demircü obasının Anadolu'daki yurtları Dulkadir Devleti topraklarındaydı. Bunlardan en ünlüsü, Elbistan ovasındaki Demircilik kasabasıdır. Demircilik, on altıncı yüzyılda 17 neferanlı bir köydü.⁸⁰ Demircilü topluluğu, Hurman nahiyesine bağlı Öyücek Ördeklü, Kürtünlü (den Atlu Hanlu), Kalecik Kaya, Karacaviran köylerinde, Zamantı kazasının Hinziri nahiyesinde yer alan Tersakan, Kaynar Pınar, Sarım Beğ Viranı (öteki adı Ebul Hayr Kışlası) köylerinde yurt

tutmuştu.⁸¹ Ayrıca, Karahayit nahiyesindeki Geçit Höyüğü köyünde 12 neferanlı bir Demircilü topluluğu vardı.⁸²

Demircilerin üç obası Tarsus yöresindeydi. Okçı Demircilü obası, Kusun oymağı içinde; Demircilü obası, Gözne ve Yalak mezralarında tarımla uğraşıyordu. Demircü Halil obası da Gözne mezrasında tarımla uğraşıyordu.

Ceyhan kasabasının güneyindeki yörenin adı olan Berendi nahiyesinde de Demürciler 18 neferanlıydı.

Demirci topluluğunun ilk yurdu, Viranşehir ve Bismil kırsalında, Alevi erenlerin kışlak köylerinin yoğun olduğu yöredeydi. Topluluk burada Demürcü Viranı⁸³ Demirlü-i Ülya, Demürlü-i Süfla⁸⁴ yerleşimlerine ad babalığı yapmıştı. Demirci'nin, Bismil yöresindeki yurdu ise Demürcü Viranı idi.⁸⁵ Yerleşim adlarındaki viran sözcüğü, topluluğun buraları terk ettiğinin ifadesidir.

Demirci, Akkoyunlu devletinde etkin bir obaydı. Bu obadan Ali-yi Demirci, Uzun Hasan Beğ ile Karakoyunlu Rüstem arasındaki savaşta önde gelen komutanlardandı.

Günümüzde, Demircilerin bir bölümü, Malatya'nın Kuluncak ilçesinin Tersahan (yeni adı Konaktepe) köyündedir. Bunlardan kopan bir grup, Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesinin Karaöz köyüne/kasabasına,⁸⁶ bir başka grup ise Malatya'nın Hekimhan ilçesinin Cüzüngüt (yeni adı Güzelyurt) kasabasının Çermik mahallesine yerleşmiştir. Yozgat'taki Sarımbeyli köyü halkı da Demirci obasındandır. Çorum'daki Evciyenikışla köyünde de Demircilerin olduğu söylenmektedir. Elbistan'ın Demircilik kasabasına ek olarak, Pazarlık'taki Köprüağzı-demirciler köyü de Kahramanmaraş'taki Demircileri oluşturmaktadır.

Kısacası, bir Salmanlı obası olan Demirci, bağlı olduğu oymak gibi Mardin kökenlidir.⁸⁷

c- Çanakçı

Çorum'daki ocak üyelerinin düzenlediği soy kütüğüne göre, Merzirme köyünden Çorum yöresine gelen ilk dede Başu (Başoğ?) Ağa'dır ve Çanakçı köyüne yerleşmiştir.⁸⁸

Çanakçı, Nusaybin kökenli bir obadır. Tahrir kayıtlarına göre Çanakçılar, Nusaybin yöresini kapsayan Turaçlı nahiyesindeki Çanakçı, Çanakçı Durcu ve Çanakçı Durcu-u Diğer yerleşimlerini kurmuştu.⁸⁹ Yine bu yörede, Karakepez nahiyesinde Çanakdepe adlı bir yerleşim vardı.⁹⁰

Öte yandan; Alevi obaların yoğun biçimde yurt tuttuğu Diyarbakır'ın Bismil yöresinde⁹¹ de Çanakçı adlı bir köy vardı⁹².

Çanakçı obası, Elbistan'daki Eshabü'l Kef vakfına bağlı Çanakçı ekinliğinde bir süre barınmıştı.⁹³ Obanın Hısn-ı Mansur (Adıyaman) yöresinde ise Çanakçı Dede adlı bir zaviyesi vardı.⁹⁴ Çanakçıların bir kolunun ise Çemişkezek sancağında (Tunceli yöresi) Yukarı ve Aşağı Çanakçı köylerini kurduğu görülüyor.⁹⁵

Çanakçı obası, on altıncı yüzyılda Bozok yöresinde üç yerde barınıyordu. Bunlardan birinci Çanakçı obası, Zünnunoğlu adlı Alevi ayaklanmasını çıkaran Hisar Beğlü oymağı içindeydi. Bozok'taki bir başka Çanakçı obası, Alıki nahiyesinde ve yine Hisar Beğlü oymağı içindeydi. Bozok'taki bir üçüncü Çanakçı obası, Emlak nahiyesinin (Şarkışla ve Gemerek'te Kızılırmak'ın sağ kıyıları) kuzey kesimindeki Çanakçı köyünde idi.⁹⁶

Merzirme'den Çorum'a ilk gelen dedelerden İsmail Ağa'nın yerleştiği köyün adı Çağşak'tır.⁹⁷ Bu ad, Nusaybin'deki Çağçağ çayını anımsatmaktadır.

d- Dedeşli

Çorum'un İskilip yöresinde yurt tutmuş olan Dedeşli topluluğunun bir bölümü, tahrir kayıtlarına göre Maraş yörelerine bağlı Gündeşli Türkmenleri içindeydi. Bu Dedeşliler, Adıyaman'ın Behisni(Besni) kazasının Beydili köyünde ve Keysun nahiyesinde kışlıyordu.⁹⁸

Dedeşliler, 1711 yılında eşkıyalıkla suçlanarak Rakka'ya sürüldü.⁹⁹ 1714 yılında alınan bir kararla Bozok'taki Dedeşlinin, Salmanlıyla birlikte Yeni-İl kalemine alınması yürürlüğe kondu.¹⁰⁰ 1721 yılında 150 hanelik bir Dedeşli obasının, Haleb'in çöl kısmına iskânı için ferman çıkarıldı. Bu Dedeşliler, eski Darende sakinlerinden Şeyh-oğullarının malikanesi idiler. Bu iskânın başarısız olacağı anlaşılınca karar yürürlükten kaldırıldı.¹⁰¹

1730 yılında, Maraş sakinlerinden Gündeşli Türkmenlerine bağlı Dedeşli ve Selmanlı obalarını, Sivas-Malatya yolundaki Alacahan derbendine yerleştirmek için karar alındı. Bu karardan önce, Alacahan'ın eski sakinlerinden olan Salmanlı, Ayubasan,¹⁰² Çöğşürük obalarının da aynı yere iskânı için karar alınmıştı. Bu topluluklara Hasançelebi ile Kangal arasındaki yörenin asayiş görevi verildi. Adı geçen bu topluluklar, 1730'dan 1734 yılına kadar birkaç kez iskandan affedildi.¹⁰³

Sonunda bu topluluklar Alacahan'dan kaçtı. Bunun üzerine, 1734 yılında topluluk kethüdaları yakalanarak Sivas kalesine hapsedildi.¹⁰⁴ Devlet bu kez Dede Garkın topluluğunu Alacahan'a yerleştirmek için çaba harcadı, fakat bunda da başarılı olamadı.¹⁰⁵

Görüldüğü gibi, Dedeşli topluluğu, Şeyh İbrahim talibi öteki topluluklarla aynı coğrafyalarda yaşamış ve aynı geçmişini paylaşmıştır.

e- Evciler

Evciler, günümüzde Çorum, Yozgat, Adana ve Denizli'de yaşamaktadır. Denizli'deki Evciler, Alaşehir taraflarındadır. Bunların şeyhlerine hem Gözü Kızıl Oğulları hem de Şah İbrahimli denir. Bunlar, Tahtacı sayılmayan Evcilerdir.¹⁰⁶ Tahtacılar, kendileriyle aynı gruptan olan Evcilerin, Adana'da ve Kayseri'deki Everek, Yaylacı ve Buları taraflarında oturduğunu söylemektedir.¹⁰⁷

Çukurova'da ve Toros dağlarında oturan Türkmenlerden derlenen bilgilerde ise *topak ev* denen ve aşiretin düğün ve konuk evi olarak kullandığı çadırı, "Evciler aşiretinin Kızılbaş'ı olan Tatevci oymağı hazırlamaktadır." (Bilgi verenlerin içinde Alevi olan Honamlı oymağından Çakır İbrahim Ağa da vardır.)¹⁰⁸

Evciler topluluğunun Maraş ve Antep yörelerinde de yurt tuttuğu görülmektedir. Maraş tahrir kaydında, Elbistan kazasının Sarsab nahiyesinde Evciler Öyüğü adlı bir köy kayıtlıdır¹⁰⁹. Tarsus'taki Evciler obası, Kusun oymağı içindeydi ve Kesri, Dehni, Şemük, Fenk Sırtı, Tagarsak mezralarında tarımla uğraşıyor, İn Oluk'ta yaylıyordu. Öte yandan; Tahtacıların iki ocağından biri olan Yanyatır'ın Ceyhan yakınlarındaki merkezi olan Durhasandede köyünün eski adının Evciler olduğu söylenmektedir.

Adana'nın Tufanbeyli ilçesine bağlı Evciler köyü halkı kuşkusuz bu topluluktandır. Evciler köyü halkı Alevi'dir.¹¹⁰

Gözü-Kızıl-oğulları esas olarak Sivas'ta olmakla birlikte, Gaziantep'in Milelis köyünde ve Nizip'e bağlı Akçaköy'de oturan Musa Kazım oğulları ile akrabadır.¹¹¹ Kâzımlıların *ulusu* Milelisli Halil Dede'nin, ziyaret amacıyla gittiği Evciler'in Çukurören köyünde¹¹² ölmesi üzerine yakılan bir ağıt, Evciler topluluğuyla bu dede ocağının ilişkisini belirtmektedir:

Bin dokuz yüz kırk bir, eylül on beşi
Bir pazar gününde bitirdi işi
Kıldılar namazın eşi yoldaşı
Koydular tabuta aldı gidiyor

Trene bineyim varayım demiş
Akdağ Yaylası'nı göreyim demiş
Bir zaman Evcî'de durayım demiş
Eğlenmedi tezce geldi gidiyor¹¹³

Çorum'daki Evciler ise Şeyh İbrahim Ocağının talibidir ve üç köyde yurt tutmuştur. Oysa; Yozgat'taki Evciler, başka bir Musa Kâzımlı ocağa bağlıdır. Bu durumu, bir zanaatkâr oba olması nedeniyle Evcilerin her boy ya da oymakta yer almış olmasıyla açıklayabiliriz.

f- Elemen (İlmin)

Yukarıda on dördüncü yüzyılın ilk yarısında yazılmış olan bir kitapta bu topluluğun adının geçtiğine değinmiştik. Günümüzde, Aydın'ın Koçarlı ilçesinde ve Çorum'da *İlmin* adlı köyler vardır. Aydın'daki köy Tahtacı'dır.¹¹⁴ Çorum'daki Elemen köyü ise Şeyh İbrahim Ocağının talibidir. Ayrıca; Emlak yöresinde Alaman adlı bir köy vardır ki; konumuz olan toplulukla ilgili olabilir.

İlmin topluluğu, İlemin, Elemen, Enemen biçimlerinde kaydedilmiştir. Malatya tahririne göre, şimdiki Yeşilyurt ilçesinde Yukarı ve Aşağı Enemendik adlı iki köy vardı. On altıncı yüzyılda Yukarı Enemendik köyünde Harbendelü topluluğuna¹¹⁵ bağlı Alaca-Atlı obası barınıyordu.¹¹⁶ Günümüzde burası bir yer adı olup çevre köylerin halkınca Elemendik biçiminde telâffuz edilmektedir.

Göçebeler için tutulan kayıtlara göre İl-Eminlü obası, Dulkadir ulusunun Dokuz oymağına bağlı olup Birecik'te (Berriyecik olmalı¹¹⁷) kışlıyor ve Malatya yöresinde yaylıyordu.¹¹⁸

Yine bu kayıtlara göre İleminli'nin bir kolu, kışlası Diyarbekir olan Bozulus Türkmenleri içindeydi.¹¹⁹ Elemen adlı başka bir yer, Harput'un Uluabad nahiyesindeydi.¹²⁰

Görüldüğü gibi İlmin, en azından on dördüncü yüzyıla kadar izlenebilen ünlü bir obadır.

g- Geygel

Kahramanmaraş'taki ve Amasya'daki Geygel adlı köylerin Şeyh İbrahim ocağına bağlı olduğunu yukarıda belirtmiştik. Geygel'in anlamı ve sosyal kökeni tartışma konusudur. Malatya'nın Hasançelebi kasabası ve yöresinde kibirli insanlara

“Geygel gibi” denir. Merzirme köyündeki dedeler ise bu sözcüğü “Giyin, gel.” olarak açıklamaktadır.

Tahtacılar, Denizli ve Salihli’deki Alıcılara, Gegel demektedir. Bala’daki Sünni Bayatlar, Alevi Bayatlara Gegel demektedir.

Tahtacı sayılmayan bu Alıcılar, Musa Kâzım evlâdındandır. Bilindiği gibi, Şeyh İbrahim ocağı ve Gaziantep’teki Gözükızıllar, Musa Kâzım evlâdından sayılmaktadır. Eskişehir’in Sarıkavak köyünde de Geygeller vardır.

Geygeller, 1720 yılından önce Malatya’nın Kuluncak ilçesindeydi. 40-50 hane olan bu Geygeller, Darende sakini Şeyh-oğullarının malikanesiydiler. Geygeller için Hama ve Humus’a sürgün kararı çıktıysa da bu karar uygulanamadı.

h- Şekerhacılı

Şekerhacılılar günümüzde Çorum’dadır. Şekerhacı obasının ilk yurdu, Kızıltepe ve Viranşehir yörelerini kapsayan Berriyecik kazasına bağlı Til-Bism nahiyesindeki Şeker, Bismil’deki Şeker Viranı, Diyarbakır yakınındaki Tülekören nahiyesindeki Şeker adlı yerleşimlerdi. Şeker-hacılı, Şeker obasının bir koludur.

Şekerhacı obasının bir kolu, on altıncı yüzyılda Malatya’nın Kuluncak yöresindeki Zekeriya Özü’de barınıyordu.

İncelediğimiz bu oymak ve obalara Çukurlu’yu da ekleyebiliriz. Çorum’daki Şeyh İbrahim talibi olan Çukurluköy’ün adaşları on altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Nusaybin yöresinde sıkça rastlanan adlardandır¹²¹. Dinabi’de Çukur Viranı; Dihlegi’de Çukurdepe; Öksüzçalı’da Çukurviran; Sahra-i Mardin’de Çukur-Viranı; Karakepez’de Çukur-Viran ve Çukur Viranı; Dıraçlı’de Çukur-Viran ve Çukurviranı; Toğancuk’ta Til Çukur (Çukur Tepesi). Çukurlu-köy’ün kökü çukurdur ve bu ad, coğrafi bir şekil anlamında değildir. Çünkü; köyün adı Çukurköy değil, Çukur-lu-köy’dür. Yani, Çukurlu, bir oba adıdır.

Malatya’daki Şeyh İbrahim Ocağı talipleri arasında Oğuz boylarının adını taşıyan İğdir, Eymür, Kızık, Ağcakınık köyleri vardır. Bu köylerin kurucularının Şeyh İbrahim talipleri olup olmadığı hakkında kesin bilgi olmadığı için adı geçen Oğuz boylarının tümünün Şeyh İbrahim’e bağlılığı kuşkuludur. Çünkü bu köylerde başka dede ocaklarının da talibi vardır.

SONUÇ

Ocağa bağlı toplulukların tarih boyunca belli coğrafyalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Toplulukların Anadolu'daki ilk yurdu, Nusaybin, Kızıltepe ve Bismil yöresidir. Bu yörede, Salmanlı, Demirci, Çukurlu, Çanakçı, Elemen, Sülüklü, Şeker adlı oymak ve obaların izini yakalamış durumdayız.

Toplulukların bundan sonra yurt tuttuğu coğrafya Malatya, Maraş, Sivas, Adana, Tarsus ve Menemen'dir. Buralarda Salmanlı, Demirci, Elemen, Evcı, Çanakçı, İbrahimli, Zekeriya (Şeker) Hacı, Dedeşli, Geygel, Sülüklü, Bıyıklı obaları barınmıştır ve barınmaktadır. Malatya'nın Arapkir, Arguvan, Hekimhan ve Kuluncak yöreleri, Maraş'ın Pazarcık ve Elbistan yöreleri bu oymak ve obaların yoğun biçimde yurt tuttuğu yerlerdir. Sivas'ta ise Kangal yöresi öne çıkmaktadır.

Çorum ve Yozgat yörelerindeki Salmanlı, Çanakçı, Demirci obaları on altıncı yüzyıldan önce buraları yurt tutmuş, on sekizinci yüzyıldan itibaren ise Dedeşli, Salmanlı, İlimin, Çanakçı, Evcı, Geygel oymak ve obalarının bir bölümü Malatya, Maraş ve Kangal'dan buralara yönelmiştir.

Ocağın taliplerinin tümü Türk'tür.

DİPNOTLAR

- 1 Köyün Yukarı mahallesi Şah İbrahimli'dir. 1950'lerde Kangal'dan Kurt Veli Dede ve Küçük Şeyh İsmail Dede başta olmak üzere Şah İbrahim ocağı üyeleri Eğribük'e görüme gelirdi. İlhan İlhan, *Baraj Altında Kalan Eğribük*, s. 29, Mart Matbaacılık, İstanbul.
- 2 Bu köy Dede Garkınlı'dır.
- 3 Beğdili boyunun Yellü obasınca kurulan bu köy, Şeyh Şazeli Ocağının merkezidir.
- 4 Bu köye Arguvan'ın Kızık köyünden beş aile yıllar önce göç etmiştir. Bunların soyu Şeyh İbrahim talibidir. Ünlü sanatçı Sabahat Akkiraz'ın ailesi bunlardandır.
- 5 Bu köyün Şeyh İbrahim Ocağına bağlı olup olmadığı araştırılmalıdır.
- 6 Manisa'daki köyler de yerinde araştırılmalıdır.
- 7 Kaynak kişi, Celal Özkan, Merzirme kökenli, Yazıhan ilçesinin Çermige (yeni adı Bereketli) köyü doğumlu, ayrıca, Kuluncak-Alvar köyü doğumlu Hamdullah Çalışkan Dede.
- 8 Almanya'dan Ali Akın Dede'nin (Merzirme'den Kangal-Hamal köyüne göçen bir ocak üyesinin torunu) Haziran 2004 tarihli e-maili
- 9 Kaynak kişi, Çorum'un Evciyenikışla köyünden Arap Ali Dede. Eskişehir'deki köyün yerinde incelenmesi gerekir.

- 10 Ergele köyünden İbrahim Kılıç, 1951 doğumlu. Kaynak kişiye göre bu köydeki ocak üyeleri, Merzirme'de soyadı Başaran olan gruptan kopmadır.
- 11 Cezire, kabaca, Kuzey Mezopotamya yöresidir; yani, Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa yöreleridir.
- 12 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, s.14, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987. Günümüz kuşakları, Şeyh sözcüğünün Alevi terminolojisinde yerinin olmadığını, bunun yerine Şah unvanının kullanıldığını sanarak Şeyh unvanını Alevi erenlerin ön adından çıkarma eğilimindedir. Tarihsel gerçekle ilgisi olmayan bu tutumun Alevi kökenli araştırmacılarca da benimsenmesi, daha da önemlisi; kurucusu Şeyh unvanı taşıyan dede ocağı üyelerinin dahi 'Şeyh'i, 'Şah'la değiştirme operasyonuna destek vermesi şaşırtıcıdır. Dede Garkın, Baba İl yas, Şeyh Şazeli, Baba İshak gibi erenler için şeyh unvanının kullanıldığını yazılı ve sözlü kaynaklardan biliyoruz. Örneğin, on dördüncü yüzyılın ilk yarısında yazılan ve Baba İlyas ailesini anlatan menkıbenin birçok beytinde Dede Garkın ve Baba İlyas, şeyh olarak nitelenmiştir. Konu, şeyh sözcüğüyle sınırlı değildir. Molla unvanıyla nitelenen erenler ve halk ozanları için ne demek gerekir? Şazeli Ocağının Yellice köyündeki temsilcisi Molla Yakup'un, halk ozanı Molla Mustafa'nın ve Molla Bektaş'ın unvanlarını hangi unvanla değiştireceğiz?.. Belirttiğimiz gibi; şeyh, Aleviliğin kurulduğu yer olan Mardin, Diyarbakır ve Urfa'daki toplulukların tümünün kullandığı bir unvandır. Bu nedenle, Alevi erenlerin şeyh unvanı taşımasından daha doğal bir şey olamaz.
- 13 Çorum'un Evciyenikışla köyünden Arap Ali Gazioğlu tarafından Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezine gönderilen icazetname.
- 14 Rahime Kışlal-Ali Yeşilyurt, aynı yapıt, s.151-152
- 15 Merzirme köyünde anlatılanlara göre bu grup Keskin'in Çevirme köyünden gelmiştir.
- 16 İsmail Öztürk Dede'de (1934 doğumlu) bulunan şecere özeti. İpsir'in, Merzirme ve çevresinde geleneksel bir ad olduğu söylenmektedir. Kaynak kişi, İpsir Ağa soyundandır: İpsir Ağa, Bektaş Ağa, Hafız Mustafa, Hafız Ali Öztürk, Paşa Öztürk, İsmail Öztürk, Rıfat Öztürk-Mustafa Öztürk.
- 17 Dede Garkın Ocağının merkezi olan Malatya'daki Dedegarkın köyündeki dedeler ve Kuluncak'ın Bicir köyündeki dedeler 'ağa' olarak nitelenmektedir.
- 18 Kaynak kişi, Merzirme köyünden Hasan Yıldırım Dede
- 19 Tufan Gündüz, aynı yapıt, s.99
- 20 Mehdi İlhan, aynı yazı, s.424 dipnot,
- 21 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.45-46, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992
- 22 Tufan. Gündüz, aynı yapıt, s.100-101
- 23 Kaynak kişi, Celal Özkan
- 24 Şah Hüseyin, Merzirme'nin komşusu ve Şeyh İbrahim'in talibi olan İğdir köyünde bir ziyarettir. Başka bir Şah Hüseyin ziyareti, Hekimhan'ın Hacılar köyündedir. Hekimhan'ın Hacılar köyü, Hacım Sultan talibidir. İğdir'in yanında on altıncı yüzyılda Hacılar köyü vardı. Bizce, Şah Hüseyin, bu iki köyü kuran Hacılar obasının bir makam ziyaretidir.
- 25 Göknur Göğebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası*, s.233, Malatya Belediyesi Yayınları, Malatya, 2002

- 26 Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, *Kuyud-ı Kadime Arşivi*, 142 Numaralı Malatya Tahrir Defteri, varak:107; Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.329, Art Basın-Yayın, Ankara, 2002
- 27 Çorum'daki ocak üyelerinin düzenlediği şecere.
- 28 Şeyh Cüneyd hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız, Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.10-11
- 29 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.189
- 30 Faruk Sümer, "Bozoklu Oğuz Boylarına Dair", s.98, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XI, s.65-103 Yellice köyünde Şeyh İbrahim ocağının talipleri olduğunu yukarıda belirtmiştik.
- 31 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.163, 191, 187
- 32 Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, *Kuyud-ı Kadime Arşivi*, 153 numaralı Divriği-Derinde Tahrir Defteri, Ayvalı nahiyesi bölümü. Ayrıca bakınız, H. Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.337
- 33 Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", s.318, 325, *Cumhuriyetin 50. Yılı Armağanı Kitabı*, Ankara 1974
- 34 Kaynak kişi, Vayloğ Dede'in oğlu İlyas Tuna
- 35 Ayhan Aydın, Ali Haydar Karayünlü İle Röportaj (İnternette alınmıştır.).
- 36 Ayhan Aydın, aynı röportaj.
- 37 Arapkir'den Asar köyüne göçen bir ailenin çocuğu olan tiyatro sanatçısı İlyas Salman'ın soyadı, Salmanlı oymağının yadigarıdır.
- 38 Kaynak kişi, Merzirme köyünden Hasan Yıldırım Dede
- 39 Merzirme köyünün yakınındaki Sırakaya'nın adı Ballıkaya'dır.
- 40 Güllüce dağı, Hekimhan'ın Kozdere köyündedir. Bu köyde Şah Kulu Baba ziyareti vardır. Köy halkının bir bölümü Salmanlı oymağındandır.
- 41 Tocahtere, Adıyaman'daki bir derenin adı olup Türkmenlerin ana göç yolu bu dereyi izleyerek Malatya'nın Doğanşehir ilçesindeki Polat kasabasından geçiyor ve Yeni-İl yaylalarına uzanıyordu. Baraklardan derlenen şiirlerde de bu yer adlarına rastlanıyor. Ayrıca, Bozok yöresinde bu adda bir dere olup olmadığını araştırmak gerekir. Merzirme köyünden Hasan Yıldırım Dede ise Tocahtere'nin Mersin'in kuzeyinde Toroslarda olduğunu söylemektedir.
- 42 Gökür Göğebakan, aynı yapıt, s.203
- 43 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, s.111, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990
- 44 Güvercinlik, Gaziantep'in İslahiye ilçesindedir.
- 45 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.688
- 46 Mehmet Taştemiş, *XVI. Yüzyılda Adıyaman*, s.111, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999
- 47 Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", s.314

- 48 Faruk Sümer, aynı yazı, s.325-326
- 49 N. Göyünç, aynı yapıt, s.64; M. Salih Erpolat, aynı tez, s.132
- 50 M. S. Erpolat, aynı tez, s.132
- 51 Ahmet Gökbel, "Yıldızeli İlçesinin İnanç Coğrafyası ve Bu Yörede Yaşayan Alevilerde Yer-Su İnançının İzleri", *Folklor Edebiyat dergisi*, S. 2002/2, s.85-101
- 52 Cengiz Orhonlu, aynı yapıt, s.84-85
- 53 Cengiz Orhonlu, aynı yapıt, s.86-87
- 54 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.154
- 55 Salahaddin Bekki, "Nevruz – Kurban İlişkisi ve Kurbanı Bağlı Olarak Yapılan Ritler – Pratikler", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2004/29, s.15
- 56 Nejat Birdoğan, aynı eser, s.184
- 57 Ersin Döğler, *Menemen Tarihi*, s.254, Sergi Yayınevi, İzmir, 1998
- 58 Ersin Döğler, *Menemen Tarihi*, s.254; İ. Gökçen, *Tarihte Saruhan Köyleri* adlı kitaptan naklen s.45
- 59 Cengiz Türkay, s. 686
- 60 Ersin Döğler, aynı yapıt, s.255
- 61 Solaklı obası için bakınız, Hamza Aksüt, "Safevi Türkmenlerinin Türkiye'deki Emmidaşları", *I. Şah İsmail (Hatai) Sempozyumu Bildirileri*, s.17-28, Yol Yayınevi, Ankara, 2004
- 62 Ersin Döğler, aynı yapıt, s.237
- 63 Yusuf. Halaçoğlu, aynı yapıt, s.107
- 64 Cengiz. Türkay, aynı yapıt, s.644
- 65 Cengiz. Türkay, aynı yapıt, s.667
- 66 M. Salih. Erpolat, s.82
- 67 Tufan Gündüz, aynı yapıt, s.98-99
- 68 Nejat. Birdoğan aynı yapıt, s.154-155
- 69 Mesut Elibüyük-Refet Yinanç, Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri, s.125-134. Bu köylerin tarihi için bakınız, Hamza Aksüt, aynı yapıt, s.233-234, 267-269
- 70 Nusaybin'deki Salman Pak Türbesi (makamı da denebilir) günümüze ulaşmıştır. Zeynel Abidin Türbesi de günümüze ulaşan ve ziyaret edilen bir yerdir. Selman Pak'ın Nusaybin'de birkaç yıl kaldığı söylenmektedir.
- 71 Nusaybin'deki Zeynel Abidin türbesi günümüzde ünlü bir ziyaretidir. Kitabesine göre, türbede yatan eren, İmam Zeynel Abidin'in on ikinci göbekten torunu olan Zeynel Abidin'dir. Türbeye XX. yüzyılda bir cami eklenmiştir.
- 72 İsmet Kayaoğlu, "XII. Yüzyılda Anadolu'da Ziyaret Yerleri", XI. Türk Tarih Kongresi, 5-9 Eylül 1990, II. Cilt, s.739, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994
- 73 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.133

- 74 Selman-ı Pak, İsfahan'da doğdu, bir Mecusi iken Hristiyan oldu, Şam'a giderek bir rahibin hizmetine girdi. Rahibin ölümü üzerine Musul'a, oradan da Amuriye'ye gitti. Arabistan'da bir peygamberin ortaya çıktığını duyunca yola çıktı, yolda bir Yahudi'ye satıldı. Hicretten sonra Hz. Muhammet'le görüşen Selman'ın köleliği kaldırıldı. Hendek savaşında hendek kazma düşüncesini ortaya attı. Peygamberin ölümünden sonraki çekişme ve savaş sürecinde sürekli İmam Ali'nin yanında yer aldı. Bu nedenle, Şiilere göre 'Ekran-ı Erbaa'dan', yani, dört direktten biridir. Hz. Muhammet'i traş ettiği için berberlerin piri sayılır. 656 yılında ölen Selman'ın mezarı, Medayin'dedir ve tüm Şiilerce ziyaret edilir. Selman Pak, Şiilerin yurdu olan Irak'ta bir yöre adıdır.
- 75 Yemini, Faziletname, s.209-222, düzenleyen:Fevzi Gürgen, A Neşriyatı, İstanbul, 1960
- 76 Ali Torun, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler, s.154, 159, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988
- 77 Konumuz olan topluluğu Nusaybin'e dek izleyebiliyorsak da, Irak'taki bu bölgeyi de dikkate almak gerektiği düşüncesindeyiz.
- 78 Delferler, Barak Türkmenlerinde boybeyi ailesinden sonra ikinci derecede yetkili bir gruptu. Savaşta kahramanların başkanı olan Atmaca beyleri Delfer oğullarındandı. Baraklar Yozgat'tayken bu işbölümü geçerliydi. Ömer Özbaş, *Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar*, s.14, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, Gaziantep, 1958
- 79 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.180
- 80 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.573
- 81 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, aynı yapıt, s.657, 661, 675, 677, 802, 803, 804
- 82 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, aynı yapıt, s.177
- 83 M. Salih Erpolat, "XVI. Yüzyılda Siverek Sancağında İskan ve Nüfus", *Tarihte Siverek Sempozyumu* bildirisi 2001; Mehdi İlhan, aynı yazı, ilgili harita
- 84 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.142. Tahrir kaydında Demürlü-ü Süfla (Aşağı Demürlü) köyünün komşusunun Dedegarkın köyü olması dikkat çekicidir.
- 85 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.98
- 86 Ahmet Özerdem, *Karaözü*, s.61, Cem Matbaacılık, Ankara, 1994
- 87 Demirci, Musul'da bir yerleşim ve yöre adıdır. Demirci'nin izini Mardin'e dek sürebiliyorsak da bu obanın bir önceki yurdu, Musul'daki bu yer olabilir. Obanın bağlı olduğu oymağın da bir önceki yurdunun Irak'taki Salman Pak yöresi olabileceğini yukarıda belirtmiştik. Irak coğrafyasının ayrıntılarına ulaşma olanağı bulduğumuzda bu durumu netleştirebileceğimizi düşünüyorum.
- 88 Kaynak kişi, Ali Günday
- 89 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.136, 170
- 90 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.167
- 91 Bismil yöresinde kümelenen Alevi-Türkmen obaları için bakınız, Hamza Aksüt, "Aleviliğin Oluşum Yerlerinden Birisi Olarak Diyarbakır", *Diyarbakır Valiliği-Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu* bildirisi, 21-22 Mayıs 2004 Diyarbakır
- 92 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.75

- 93 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.637
- 94 73-Mehmet Taştemir, aynı yapıt, s: 245. Bu yörede, Fırat'ın kolu olan Çanakçı adlı bir çay vardır.
- 95 75-Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişkezek Sancağı*, s.94, 280, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999
- 96 Faruk Sümer, aynı yazı, s:317, 326-327, 328
- 97 Kaynak kişi, Çorum'daki ocak üyelerinden Ali Günday
- 98 Mehmet Taştemir, *XVI. Yüzyılda Adıyaman*, s.111, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999
- 99 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.135-136, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991
- 100 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.53
- 101 Cengiz Orhonlu, aynı yapıt, s.97
- 102 Ayubasan, Kuluncak yöresinde bir köydü. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü *Kuyud-ı Kadime Arşivi*, 153 numaralı Divriği-Derende Defteri, Ayvalı Nahiyesi bölümü; Hamza Aksüt, aynı yapıt, s.337
- 103 Cengiz Orhonlu, *Derbent Teşkilâtı*, s.110-111, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990
- 104 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.107
- 105 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.131
- 106 Yusuf Ziya Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s.158, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998
- 107 Yusuf Ziya Yörükkan, aynı yapıt, s.157-158
- 108 Ali Rıza Yalkın, *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. II, s.419, 422, 423, düzenleyen:Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977
- 109 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.548
- 110 Devlet İstatistik Enstitüsü, 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları, s.28
- 111 Rahime Kışlal-Ali Yeşilyurt, aynı yapıt, s.174-175. Şeyh İbrahim ocağı şeceresinin İmam Musa Kazım'dan ayrıldığını belirtmiştik.
- 112 Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesindeki Evcî ve Çukurören köyleri. Çukur-örenliler, Evcî obasından olsa gerek ki; "Evcî'nin Çukur-ören" nitelemesi kullanılıyor.
- 113 Rahime Kışlal-Ali Yeşilyurt, aynı yapıt, s.196-197
- 114 Ali Aksüt, *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, s.229, Kayhan Matbaası, İstanbul, 2003
- 115 Harbendeli, Halep Türkmenlerinin dört ana kolundan biri olup Akkoyunlularda etkin bir oymaktı. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.146. Harbendeli oymağından olan Anadolu'daki Alevî köyler ve bunların Azerbaycan'daki emmidaşları için bakınız, Hamza Aksüt, "Safevî Türkmenlerinin Türkiye'deki Emmidaşları", *I. Uluslararası Şah Hatai Sempozyumu Bildirileri*, 9-10-11 Ekim 2003, s.19-20
- 116 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.46, 48

- 117 Berriyecik, Viranşehir ile Kızıltepe arasındaki yörenin adıydı. Berriyecik'in, Birecik biçiminde yanlış okunması hakkında bakınız, Nejat Göyünç, aynı yapıt, s.41-42
- 118 Tufan Gündüz, aynı yapıt, s.77
- 119 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.33, 127
- 120 Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, s.158, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989
- 121 M. Salih Erpolat, aynı tez, Dinabi'de Çukur Viranı s.169, Dihlegi'de Çukurdepe s.139, Öksüzçalı'da Çukurviran s.139, Sahra-i Mardin'de Çukur-Viranı s.161, Karakepez'de Çukur-Viran ve Çukur Viranı s.167, Dıraçlı'de Çukur-Viran ve Çukurviranı s.171, Toğancuk'ta Til Çukur (Çukur Tepesi) s.174